

MARIN PREDA

MARELE SINGURATIC

Ediție stabilită de Alexandru Preda
Prefață de Oana Soare
Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

CUPRINS

<i>Marele singuratic, istoria și mitul iubirii</i>	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	14
<i>Referințe critice</i>	16
<i>Notă asupra ediției</i>	23

MARELE SINGURATIC

Partea întâi	27
Partea a doua.....	95
Partea a treia.....	203
Partea a patra.....	295
Partea a cincea	355

MARELE SINGURATIC, ISTORIA ȘI MITUL IUBIRII

Locul romanului Marele singuratic în saga Moromeților

Marin Preda este tipul de scriitor care simte periodic nevoia de a-și revizita universul inventat, semn că acesta continuă să-l obsedeze, forțându-l să revină pentru a-i exploata până la capăt posibilitățile. Este vorba și de o lentoare prin care autorul se apropie treptat de marile sale teme, ca și când propriul univers ficțional ar avea nevoie de timp pentru a se închea și a-și impune treptat legile secrete de dezvoltare. Ampla cronică a Moromeților (din care face parte și scrierea de față) începea în 1955, cu primul volum al romanului omonim și se încheia în 1977, cu *Viața ca o pradă*. Concepută ca un cosmoid, universul fixat în *Moromeții* (I) părea suficient sieși, doar că finalul deschis, dilematic arăta că autorul își plănuia încă de pe atunci întoarcerea. De altfel, în 1955 era poate prea devreme pentru a imagina ce se întâmplă atunci când timpul nu mai are răbdare. În 1967 scriitorul revine cu volumul al doilea, în care universul rotund explodează sub presiunea legilor istoriei. Se naște astfel și o specie literară nouă, căreia tot Preda îi găsește un nume: e vorba de romanul obsedantului deceniu (al cincilea). „Tema povestitorului“ – adică viziunea prozatorului asupra propriei sale lumi ficționale care, în unele cazuri, chiar profeția lui – este una tragică: moartea lumii țărănești ar fi cauzată de politica regimului comunist. Aceasta va deveni chiar supratema operei lui Preda, mesajul său profund anxios, prin care toate scrierile acestui autor capătă un puternic accent subversiv. Însă povestea nu este încheiată, pentru că în 1972 apare *Marele singuratic*, în care personajul central este Niculae Moromete. Preda se va reîntoarce asupra acestei lumi în

1975, odată cu *Delirul*, și, apoi, în 1977, cu *Viața ca o pradă*. Saga se încheie brusc și în chip tragic prin însăși scoaterea autorului din liniile destinului lumesc. Altfel, scriitorul plănuia continuarea romanului *Delirul* cu un al doilea volum și, cu siguranță, ar fi revenit asupra acestui univers care îl obseda și după 1990, într-o cu totul altă paradigmă istorică.

Scrierile care urmează *Moromeșilor I* nu sunt însă tatonări repetitive, ci reveniri în spirală, sondând alte momente ale istoriei și ale evoluției personajelor. Modelul (îndepărtat) este cel balzacian, scriitor pe care Preda îl admira în mod deosebit pentru talentul și tenacitatea de a fi inventat un univers românesc specific, urmărindu-l până la capăt, în toate derivațiile lui. Cronologia „comediei țărănești“ este, astfel, una sinuoasă: citită în ordinea apariției volumelor, de la *Moromeșii I* la *Viața ca o pradă*, această saga iradiază prin nucleele tensionale ale operelor și prin relațiile care se stabilesc, retrospectiv, între diferitele ei părți. Spre exemplu, dacă *Moromeșii I* era chiar începutul romanului, *Viața ca o pradă* este metaromanul, adică romanul *Moromeșilor I*, reconstituind geneza complexă a acestei scrieri, care coincide cu însuși conturarea destinului scriitoricesc al lui Preda. Cu alte cuvinte, universul acesta a fost atât de puternic, încât el a sfârșit prin a-și inventa autorul. *Delirul* se întoarce la perioada dilematică a anilor '40, plasându-se, la nivel temporal, în intervalul care despărțea acțiunea din *Moromeșii I* de aceea din volumul doi. Lumea satului este surprinsă acum în timpul dictaturii legionare (inclusiv a crimelor ei), urmărindu-se și destinul lui Moromete după fuga fiilor mai mari. Această fugă a fraților (care coincide și cu o realitate biografică) l-a obsedat de la bun început pe scriitor: era nucleul prozei cu care se încheia volumul de debut al lui Preda, *Întâlnirea din pământuri*. Deducem astfel că *Moromeșii* existau ca eboșă (sau ca proiect) încă din 1948.

Marele singuratic se inserează într-o buclă epică din *Moromeșii II*, într-o zonă ficțională care rămăsese nedezvoltată, mai exact în răstimpul epic dintre eșecul lui Niculae ca responsabil cu colectivizarea și moartea lui Ilie Moromete. *Moromeșii* este marele roman al tatălui, *Marele singuratic* este micul roman al fiului, personaj proiectat de Preda ca *alterego* polemic și conceput aproape

antitetic în raport cu Ilie Moromete. Niculae ratează pentru că alege greșit soluția: se înscrie în partid convins că aceasta îi este menirea. Eșuând, se retrage din istorie, alegând singurătatea și non-implicarea ca variantă de destin. Dar „marele singuratic“ nu este totuși un „străin“, precum personajul lui Camus, pentru că Marin Preda nu adera la anxietatea metafizică din romanele existențialiste, pe care o considera în bună parte falsă și gratuită. Rămâne de discutat dacă soluția propusă de scriitor pentru a-și reinsera personajul în istorie este și valabilă estetic (la finalul scrierii, personajul își reia activitatea de partid). Dincolo de acel „Epilog“ care, dacă nu dezamăgește, rămâne ambiguu, *Marele singuratic* este un roman al insului retras din istorie și al iubirii ca forță compensatoare.

Retragerea din istorie

Încă din *Moromeții II*, Niculae era proiectat ca un ins care evolua în linia unui fals destin. Mai mult, dacă acest roman avea un puternic caracter subversiv, aceasta se datora în bună parte manierei polemice în care era conceput personajul, care alesese să se implice în politică. Istoria lui Niculae continuă în *Marele singuratic*, urmărindu-se evoluția eroului după excluderea din activul din partid. Astfel, Preda are ocazia să analizeze relația dintre istorie, „revoluție“ și posibilitatea unei noi „religii“ (obsesia tânărului). Însă Niculae este o posibilă variantă de „risipitor“, în cazul de față un ins pornit în căutare de soluții pentru a-și înlocui rădăcinile rupte odată cu părăsirea lumii satului. Din derută, tânărul se aruncase în utopii zise revoluționare. Personajul devenise activist de partid, ordonându-și polemic destinul în raport cu Ilie Moromete. Prins între lumi, Niculae alesese falsa acțiune și se trezise într-un impas. Călea aleasă de el trecea prin istorie, ale cărei legi riscă să strivească, în romanele lui Preda, destinele individuale.

Respins de istorie, dat afară din partid, incapabil să transmită parabolele acelei noi „religii“ pe care o visa în copilărie (care deducem că nu semăna deloc cu cea a „omului nou“), Niculae devine *marele singuratic*, nevoit să-și inventeze, după eșec, un refugiu. „Revoluționar“ respins de logica dogmatică a revoluției reale, eroul alege, ca paliativ, soluția retragerii, a non-implicării, optând pentru cea mai non-ideologică meserie, cea de horticultor. Izolat de restul

lunii în grădina castelului, personajul are ocazia de a-și revizita polemic trecutul și de a medita asupra resorturilor politicului. Descoperă astfel că, aproape fără voia sa, devenise un instrument în cel mai dur dintre jocuri. Așa cum spuneam anterior, ideea lui Marin Preda, de o violentă forță subversivă, este aceea că politica de tip comunist, prin colectivizarea forțată, ucidea satul românesc tradițional, înlocuindu-l cu un surogat, care apoi va fi spulberat de tăvălugul istoriei și trecerea timpului. În acest sens, confesiunea pe care i-o face personajul Siminei, iubita sa, este dramatică: „[...] cum să-ți spun, mie, care am fost activist și am contribuit la surparea ei, acum, că nu îmi pare rău de ce-am făcut, dar mă simt străin de ceea ce a ieșit. Nu ca idee, fiindcă ideea asta e aceeași și astăzi, dar m-am pomenit, cum să-ți spun, că simt altfel... Și mai ales ce oameni au ieșit la iveală... Niște conțopiști. Ei o duc bine, iar ceilalți, toată generația tatălui meu de pildă, n-au de lucru, fiindcă mașinile fac acum ceea ce era altădată munca de bază a țăranului... Și totuși văd porumbul pe câmp năpădit de buruieni...“.

Această realitate dramatică îl obligă pe personaj să regândească chiar profilul „revoluției“ (comuniste, în cazul de față). Cum întoarcerea nu mai este posibilă (pentru că în general, în istorie, drumurile înapoi sunt pentru totdeauna barate), rămâne doar nostalgia pentru cealaltă variantă, de acum virtuală. Opțiunea lui Niculae – și totodată a lui Preda – era una de tip conservator: „mie mi-ar fi plăcut ceva în stil englezesc, să se păstreze și ce era bun înainte și să se facă și revoluție“.

Pe de altă parte, Niculae descoperă că tatăl său era cel care avusese dreptate în judecarea noii realități. Nu doar consecințele politicii comuniste erau dramatice, dar și protagoniștii ei erau fatalmente mediocri și corupți. Prin intermediul bătrânului Moromete, Marin Preda introduce o altă idee a sa: comunismul scoate la iveală un nou univers uman în care complexe de inferioritate se îmbină cu abjecția. În *Cel mai iubit dintre pământeni*, rezultatul „luptei de clasă“ este „era ticăloșilor“. Deocamdată, în *Marele singuratic*, e vorba de „acei oameni aflați, prin lipsa de principii și credință, cei mai jos pe scara ierarhiei sociale, și pe care sărăcia nu i-a ridicat moralmente, ci i-a coborât tot mai jos“. Moromete îi numește

„conțopiști“, cuvânt peiorativ folosit aici în sens simbolic. Cum de fiul său alesese să meargă alături de acești inși?

Confruntat cu dogmatismul doctrinei, Niculae îi descoperă totodată și caracterul absolutist. Liberul arbitru era exclus din capul locului, iar insul obligat să devină un simplu executant temător. Deși părtaș (uneori involuntar) al samavolniciei aplicării puterii, activistul nu are libertatea de a se retrage din joc: Niculae e silit să constate că din partid nu se poate pleca decât atunci când ești dat afară. La aceasta se reducea noua „religie“ pe care comunismul se lăuda că o aduce. Una letală. Pentru că, spre exemplu, Niculae fusese îndepărtat din activul de partid deoarece nu putuse împiedica sinuciderile pe care le provocase colectivizarea... Prilej pentru prozator de a fixa diagnosticul, pe un casant ton neutru: „nemaiputând suporta regimul nostru democrat-popular, domnul Valache și-a pus capăt zilelor...“.

De aici nevoia personajului de a se retrage în cel mai ferit loc, la adăpost de loviturile și carențele realității. Dacă „religia“ în care activase și mijloacele ei se dovedesc false, trebuia revenit la visul său din copilărie. În chip nefiresc, o șopârlă îi trecuse odată de trei ori peste mâna întinsă – știa că îl așteaptă un mare destin. Care să fie acesta?

Marele singuratic și iubirea

Un rol important în compoziția romanului îl are povestea de dragoste dintre Niculae și Simina, una dintre cele mai reușite din opera lui Marin Preda prin ineditul și dramatismul ei. Ideea prezentă și aici este că, într-o istorie cu legi crâncene, doar iubirea mai poate salva ființa umană și că doar ea îi mai dă forța de a se regăsi pe sine. Pe de altă parte, această poveste de dragoste este una atipică printre celelalte istorii amoroase inventate de scriitor, poate și prin interstițiul în care este plasată. Preda excelează mai ales în surprinderea infernului afectiv, în analiza degradării relațiilor de cuplu, în sondarea acelor zone obscure ale raporturilor amoroase, în care explodează tensiunile și răstălmăcirile. Or, aici, povestea este prinsă la început, cu tatonările și deschiderile succesive ale celor doi protagoniști care, numai acum, se dovedesc capabili să respecte și să protejeze ființa și libertatea celuilalt. Niculae iese treptat din

abulia sa (în care face teoria iubirii celui alt prin absența lui din relație) pentru a intra în acea zonă magică a comunicării, a cufundării în ființa persoanei dorite. Ambele personaje sunt, la începutul poveștii, doi învinși, pentru ca, la sfârșitul ei, să găsească puterea de a se reinventa. Prin Simina, prozatorul are ocazia de a sonda o altă fațetă a rătăirii posibile. Începând cu *Risipitorii*, Preda se instala în acel cadru ficțional al virtualităților psihologice, al eșecurilor programate și deturnate în ultima clipă, unde avea posibilitatea de a măsura distanțele dintre destinele reale și cele dorite de protagoniști. Simina este o pictoriță condamnată, în lipsa talentului, la mediocritate (pe pânzele ei culorile păreau șterse și murdare, așa cum constată surprins Niculae). În momentul în care îl cunoaște pe erou, de care se îndrăgostește de la bun început, femeia trecuse deja printr-o căsătorie nefericită cu un pictor celebru, Pătrașcu, relație care îi accentuase complexe de inferioritate. În ce măsură minorul, ca destin artistic, poate fi depășit? Cât de importantă este, pentru un creator, propria percepție, fatal subiectivă, pe care o are despre talentul și posibilitățile sale? Derutată că nu are har, incapabilă să găsească resorturile interioare pentru a-și pune în valoare condiția artistică, Simina are multe dintre strategiile de defulare ale ratatului: furie, vulnerabilitate, fugă, sensibilitate traumatizată de tip pasiv-agresiv. Însă noutatea pe care o aduce Preda în această schemă a eșecului este caracterul lui provizoriu, capacitatea de a fi convertit în victorie printr-un întreg complex de factori. În cazul de față, salvarea vine chiar din relația cu Niculae: când se simte iubită, Simina se reinventează ca artistă, se transformă atât de profund încât vede dintr-odată altfel realitatea. Picta până atunci natuiri moarte, adică se complăcea în clișee, în scheme deja date, incapabilă să își descopere un filon propriu. Prin Niculae, ea descoperă lumea satului românesc și a obiceiurilor sale magice, fixând pe pânză exact acea lume veche, încă nedistrusă cu totul de istorie. Ca pentru a sublinia caracterul excepțional, aproape fantasmatic al acestei relații, Preda o colorează printr-un puternic mit romantic, care lega tema creației de cea a iubirii și a morții (a eroinei, din cauza tuberculozei, și ea o boală cultivată de romantism).

Și mai reușită este cealaltă poveste de dragoste, cea a iubirii dintre bătrânul Moromete și Fica, sora primei sale soții. Fica este un personaj cu totul singular în galeria feminității din opera lui Preda. Ea se dovedește capabilă de o stranie capacitate de dăruire amoroasă, dezvoltată însă în absența bărbatului visat. Fica îl iubea încă din tinerețe pe Moromete, iar dragostea ei rezistase și crescuse în secret și tăcere, fiindu-i comunicată bărbatului de-abia la finalul vieții acestuia. Mai mult, prin această iubire prozatorul indică o cale secretă nu doar spre bătrânețea și tinerețea lui Moromete (căsătoria cu Rădița), ci și spre psihologia personajului. Cel care va excela apoi în exploatarea resurselor limbajului, a codurilor cuvintelor, a intonațiilor surprinzătoare, era poreclit în tinerețe Mutul. Cu alte cuvinte, spectacolul verbal presupune, mai mereu la Preda, tăcerea și contemplația.

Un final ambiguu

Finalul romanului îl ia pe cititor prin surprindere: după moartea Siminei, urmându-i dorința de a nu renunța la un vis după primul eșec, Niculae renunță la rolul său de „mare singuratic“ și revine în lume. Însă decizia sa este aceea de a se reimplica în politica de partid, ca și cum ar fi descoperit între timp vreo posibilitate de ameliorare și nu drasticul diagnostic sugerat până acum.

Această cheie minoră de rezolvare a conflictului strică mult echilibrului scrierii, iar un cititor atent se poate întreba de ce alege prozatorul să adauge acel „epilog“ străin de corpul romanului. Intenționează prozatorul să arate că protagonistul alege în continuare greșit, moartea Siminei bulversându-l cu totul? Sau, pur și simplu, Preda recurge (în mod singular în raport cu restul operei sale) la o soluție epică de un fals optimism strident? Autorul să fie oare serios în această opțiune de final sau ironic?

Acesta va rămâne pentru totdeauna unul dintre secretele prozatorului, deoarece personajul Niculae Moromete nu mai revine ca protagonist în niciun alt roman din saga Moromeților. Ca și când ar fi scos nu doar din istorie, ci și din literatură.

Oana Soare